

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته پژوهش علوم اجتماعی

عوامل جامعه شناختی موثر بر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی

مشهد در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

استاد راهنما:

دکتر حسین بهروان

استاد مشاور:

دکتر محسن نوغانی

تدوین:

عبدالخالق پیرزهی

شهریور ۱۳۹۰

اظهارنامه

اینجانب عبدالخالق پیرزهی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم

انسانی دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رساله/پایان نامه عوامل جامعه شناختی موثر بر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹، تحت راهنمایی آقای دکتر حسین بهروان متعهد می شوم:

- تحقیقات در این رساله/پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهش های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
- مطالب مندرج در رساله/پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» و یا «Ferdowsi University of Mashhad» به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله/پایان نامه تأثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از رساله/پایان نامه رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافت های آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

عبدالخالق پیرزهی

۱۳۹۰ / ۶ / ۳۰

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله/پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

تقدیم بہ:

استاد ارجمند جناب آقای دکتر بروان و آقای دکتر نوغانی

کہ بسیاری از آموختہ ہایم را، مدیون زحمات و تلاشہای بی شائبہ ی این دو بزرگوار، ہستم و تلذذ از تلذذ مکتب ایشان، تا ابد از صفحہ ی

ذہنم پاک نخواہد شد.

پدر بزرگوار و مادر مہربانم،

آن دو فرشتہ ای کہ از خواستہ ہایشان گذشتند، سختی ہا را با جان خریدند و خود را سپر بلا ی مشکلات و ناملایات گردن تا من بہ جایگاہی کہ اکنون در آن ایستادہ ام برسم.

و بہ،

مشوق سالہای زندگی تحصیلی ام استاد کراقدر جناب آقای محمد رحیم پبچار زہی، او کہ راہنمایا و حمایت ہای بی دریغشان، ہموارہ باعث دلگرمی و انگیزہ

بخش بندہ بودہ و ہست.

تقدیر و تشکر

در آغاز این پژوهش و طی مراحل مختلف کار از راهنمایان، رهنمودها و مساعدت‌های مجموعه ای از اساتید و دوستان استفاده گردیده است. به نحوی که بدون راهنمایی‌ها و همکاری‌های راهگشا، انجام این پژوهش عملی نمی‌گردید.

لذا بر خود لازم می‌دانم که از جناب آقای دکتر حسین بهروان که در طول انجام کار با احاطه علمی بر موضوع انگیزه تحصیلی و عوامل جامعه‌شناختی آن، جهت‌گیری نظری و روشی را نظارت نمودند، نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم.

همچنین از جناب آقای دکتر محسن نوغانی که با راهنمایی‌ها و مشاوره‌های مفید و مناسب در پیشبرد هرچه بهتر این پژوهش یاری نمودند، بی نهایت سپاسگذارم.

همچنین از جناب آقای دکتر علی یوسفی که از نظرات گران‌بهای ایشان بهره بردم، تشکر می‌نمایم. از آقایان آرش قهرمان، علی کریمی، وحید مردانی و خانم‌ها ثمانه جهانی و دکتر فرزانه علوی‌زاده که در بخشهایی از پایان‌نامه از نظرات ارزشمندشان بهره جستم، صمیمانه سپاسگذارم.

در نهایت، از همه دوستان به خصوص آقای زبیر صمیمی که در تنظیم و گردآوری داده‌ها بنده را همراهی نمودند، کمال سپاسگذاری را دارم.

مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله / پایان نامه: عوامل جامعه‌شناختی موثر بر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۹۰

نام نویسنده: عبدالخالق پیرزهی

نام استاد(ان) راهنما: دکتر حسین بهروان

نام استاد(ان): دکتر محسن نوغانی

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی گروه: علوم اجتماعی رشته تحصیلی: پژوهش علوم اجتماعی

تاریخ تصویب: ۸۹/۴/۲ تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۶/۳۰

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ● دکتری ○ تعداد صفحات: ۱۲۲

چکیده رساله / پایان نامه:

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل جامعه‌شناختی موثر بر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان بوده است. روش انجام پژوهش پیمایش و جامعه آماری کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه فردوسی است. حجم نمونه ۲۵۵ نفر بود که با روش طبقه ای متناسب با حجم انتخاب شده و ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه بود. یافته‌ها نشان داد که انگیزه تحصیلی دانشجویان بالاتر از حد متوسط است که میانگین آن معادل ۶۳/۲ (در دامنه ۱۰۰-۰) می باشد. تحلیل رگرسیونی متغیرها نشان داد که «موفقیت تحصیلی»، «ارزیابی مثبت از گروه‌های مرجع تحصیلی»، «کنش دانشجو- والدین» و «امید به آینده شغلی» اثر مستقیم و «پایگاه اجتماعی- اقتصادی» اثر معکوس بر انگیزه تحصیلی دارند. تحلیل مسیر نشان داد که دو متغیر «رضایت از امکانات آموزشی و پژوهشی» و «کنش متقابل استاد- دانشجو» به طور غیرمستقیم بر انگیزه تحصیلی تأثیر مثبت دارند. از طرف دیگر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان در بعضی از دانشکده‌ها با هم فرق داشت. انگیزه دانشجویان دختر و پسر متفاوت از هم نبود. محقق نتیجه گرفت که برای افزایش انگیزه تحصیلی تعامل دانشجو و والدین بیشتر شده و همچنین موفقیت‌های تحصیلی دانشجو در خانواده و دانشگاه مورد توجه و تحسین قرار گیرد.

امضای استاد راهنما:	کلید واژه‌ها:
تاریخ:	۱- انگیزه تحصیلی ۲- کنش متقابل والدین و دانشجو ۳- ارزیابی از گروه‌های مرجع تحصیلی ۴- پایگاه اجتماعی- اقتصادی ۵- امید به آینده شغلی

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسئله	۲
۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق	۵
۳-۱- اهداف تحقیق	۷
۴-۱- تعریف مفاهیم	۸
۱-۴-۱- انگیزه یا انگیزش	۸
۲-۴-۱- انگیزه تحصیلی	۱۰

فصل دوم: سوابق تجربی

۱-۲- پیشینه داخلی	۱۳
۲-۲- پیشینه خارجی	۱۹
۳-۲- جمع بندی پیشینه ها	۲۵
۳-۲- نقد و بررسی پیشینه ها	۲۸

فصل سوم: سوابق نظری

۱-۳- مقدمه	۳۲
۲-۳- نظریه های انگیزه در حوزه روان شناسی اجتماعی	۳۲
۱-۲-۳- نظریه رفتارگرایی انگیزش	۳۲
۲-۲-۳- نظریه انتخاب عقلانی	۳۳
۳-۲-۳- نظریه انسان گرایی	۳۳
۴-۲-۳- نظریه یادگیری اجتماعی	۳۴
۵-۲-۳- نظریه های شناختی	۳۴
۳-۳- نظریه های جامعه شناختی انگیزه	۳۵

۳۶ جامعه شناسی انگیزه ۱-۳-۳
۳۹ نظریه سرمایه اجتماعی ۲-۳-۳
۴۱ نظریه یکپارچه تغییر رفتار فیش باین و همکاران ۳-۳-۳
۴۱ نظریه گروههای مرجع ۴-۳-۳
۴۲ نظریه دو عاملی ۵-۳-۳
۴۲ نظریه برابری ۶-۳-۳
۴۳ نظریه‌های انگیزه پیشرفت ۷-۳-۳
۴۵ نظریه انتظار و احتمال ۸-۳-۳
۴۶ نظریه های جنسیت و انگیزه تحصیلی ۹-۳-۳
۴۷ چارچوب نظری ۴-۳
۵۳ فرضیات تحقیق ۵-۳
۵۵ مدل تحلیلی عوامل موثر بر انگیزه تحصیلی ۶-۳

فصل چهارم: روش تحقیق

۵۷ ۱-۴. مقدمه
۵۷ ۲-۴. نوع تحقیق
۵۷ ۳-۴. جامعه آماری
۵۷ ۴-۴. واحد نمونه
۵۸ ۵-۴. تعیین حجم نمونه
۶۱ ۶-۴. روش نمونه گیری
۶۲ ۷-۴. تعریف عملیاتی متغیرها و شیوه سنجش آنها
۶۲ ۱-۷-۴. متغیر وابسته (انگیزه تحصیلی)
۶۵ ۲-۷-۴. متغیرهای مستقل
۷۰ ۸-۴. ابزار جمع آوری اطلاعات

۹-۴- روایی پرسشنامه به عنوان ابزار جمع آوری داده های پژوهش ۷۰

۴-۱۰- پایایی سازه های پژوهش ۷۱

۴-۱۱- شیوه تجزیه و تحلیل داده ها ۷۳

فصل پنجم: یافته‌ها

۵-۱- مقدمه ۷۵

۵-۲- ویژگیهای پاسخگویان ۷۶

۵-۳- آماره های توصیفی ابعاد یازده گانه انگیزه تحصیلی (متغیر وابسته) ۸۰

۵-۴- توصیف متغیرهای مستقل در میان دانشجویان ۸۲

۵-۵- سنجش همبستگی میان متغیرهای مستقل با ابعاد انگیزه تحصیلی ۸۵

۵-۶- همبستگی میان متغیرهای مستقل پژوهش ۹۱

۵-۷- تحلیل رگرسیون چندگانه عوامل موثر بر انگیزه تحصیلی ۹۳

۵-۸- تحلیل مسیر ۹۶

۵-۸-۱- مراحل انجام تحلیل مسیر ۹۶

۵-۸-۲- مدل علی مسیر ۹۸

فصل ششم: بحث و نتیجه گیری

۶-۱- بحث ۱۰۰

۶-۱-۱- بحث پیرامون میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان ۱۰۰

۶-۱-۲- بحث پیرامون عوامل تأثیرگذار بر میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان ۱۰۱

۶-۲- راهکارها ۱۰۸

۶-۳- محدودیتها ۱۰۹

۶-۳- پیشنهادهای پژوهشی ۱۰۹

منابع و مأخذ ۱۱۰

ضمایم ۱۱۹

فهرست جداول

- جدول ۲-۱- خلاصه نتایج سوابق تجربی انگیزه تحصیلی ۲۵
- جدول ۴-۱- عناصر اصلی نمونه گیری تحقیق (طبقه ای بهینه) ۵۹
- جدول ۴-۲- توزیع جامعه آماری و نمونه آماری بر اساس طبقات تحقیق و به تفکیک جنس و مقطع تحصیلی ... ۶۱
- جدول ۴-۳. عملی سازی سازه انگیزه تحصیلی و گویه های مربوط به آن ۶۴
- جدول ۴-۴- عملی سازی رضایت از امکانات آموزشی و پژوهشی دانشگاه ۶۵
- جدول ۴-۵- عملی سازی کنش متقابل والدین و دانشجو ۶۶
- جدول ۴-۶- عملی سازی کنش متقابل استاد - دانشجو و گویه های مربوط به آن ۶۷
- جدول ۴-۷- عملی سازی امید به آینده شغلی و گویه های مربوط به آن ۶۸
- جدول ۴-۸- عملی سازی گروه های مرجع و گویه های مربوط به آن ۶۹
- جدول ۴-۹- تحلیل عامل متغیرهای تحقیق ۷۱
- جدول ۴-۱۰- پایایی سازه های پژوهش ۷۲
- جدول ۴-۱۱- آزمون های استنباطی مورد استفاده به تفکیک فرضیات تحقیق ۷۳
- جدول ۵-۱- جدول آماره های توصیفی بر اساس ویژگی های فردی و تحصیلی ۷۶
- جدول ۵-۲- آماره های توصیفی متغیرهای زمینه ای ۷۹
- جدول ۵-۳- آماره های توصیفی ابعاد یازده گانه انگیزه تحصیلی و آزمون مقایسه میانگین ها ۸۰
- جدول ۵-۴- آماره های توصیفی انگیزه تحصیلی به همراه سه گانه و انگیزه تحصیلی ۸۱
- جدول ۵-۵- آماره های توصیفی متغیرهای مستقل در میان دانشجویان و آزمون مقایسه میانگین ها ۸۲
- جدول ۵-۶- توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده ۸۴
- جدول ۵-۷- همبستگی میان متغیرهای مستقل و ابعاد یازده گانه انگیزه تحصیلی ۸۵
- جدول ۵-۸- جدول همبستگی میان متغیرهای مستقل با سه بعد کلی تر انگیزه تحصیلی ۸۷
- جدول ۵-۹- تفاوت میزان انگیزش کلی در دانشکده های مختلف ۸۸
- جدول ۵-۱۰- تفاوت خودپنداره تحصیلی در میان دانشکده ها ۸۹
- جدول ۵-۱۱- متغیرهای مستقلی که با متغیر وابسته رابطه نداشتند: ۹۰

- جدول ۵-۱۲- همبستگی میان متغیرهای مستقل پژوهش ۹۱
- جدول ۵-۱۳- تحلیل رگرسیون چندگانه عوامل موثر بر انگیزه تحصیلی ۹۳
- جدول ۵-۱۴- دیگر متغیرهای مدل رگرسیونی که بر انگیزه تحصیلی اثر معنی داری نداشته اند. ۹۵
- جدول ۵-۱۵- ضرایب مسیر هر کدام از متغیرهای پژوهش در مراحل تحلیل مسیر ۹۶
- جدول ۵-۱۶- میزان تأثیر مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر انگیزه تحصیلی ۹۸

فصل اول:

طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

انسان به عنوان موجود دارای انگیزه شناخته می شود به طوری که همه فعالیت‌های او به انگیزه لازم و متناسب با آن فعالیت نیاز دارد، و یکی از مسائلی که باعث رشد و پیشرفت یک جامعه می شود میل به پیشرفت نیروی انسانی موجود در آن جامعه است. به طوری که بسیاری از سازمانها و موسسات سطح جامعه با هدف تربیت نیروهای متخصص و متبحر و رسیدن به میل به پیشرفت در جهت توسعه و تعالی جامعه پایه گذاری شده اند. بنابراین برای تحقق این موضوع باید افراد مشغول در آن ها از انگیزه لازم و کافی در جهت تربیت برخوردار باشند. دانشگاهها و موسسات آموزش عالی یکی از آن سازمانهایی هستند که این هدف را دنبال می کنند و دانشجویان از عناصر این سازمان هستند که برای تربیت و آموزش آنها تلاش می شود، بنابراین آنها نیازمند به برخورداری از انگیزه تحصیلی لازم برای تحقق اهداف آموزشی و تربیتی هستند. یکی از مسائل دانشگاهها و موسسات آموزش عالی این است که آیا در رسیدن به اهداف خود موفق بوده اند یا خیر و این در صورتی محقق می شود که اطلاعاتی در زمینه انگیزه تحصیلی دانشجویان وجود داشته باشد.

توجه به این نکته ضروری است که « انگیزه تحصیلی یکی از ملزومات یادگیری به حساب می آید و چیزی است که به رفتار شدت و جهت می بخشد و در حفظ و تداوم آن به یادگیرنده کمک می کند. در واقع انگیزه آن چیزی است که به یادگیرنده انرژی می دهد و فعالیت‌های او را هدایت می کند» (مولوی و دیگران، ۱۳۸۶: ۵۴). از طرف دیگر با انگیزه تحصیلی « افراد تحرک لازم را برای به پایان رساندن موفقیت آمیز یک تکلیف، رسیدن به هدف یا دستیابی به درجه معینی از شایستگی در کار خود دنبال می کنند تا بالاخره بتوانند موفقیت لازم را در امر یادگیری و پیشرفت تحصیلی کسب نمایند» (یوسفی، قاسمی و فیروزنیا، ۱۳۸۸: ۷۹).

فقدان اطلاعات روشمند در زمینه ی انگیزه تحصیلی دانشجویان به عنوان یک مسأله می تواند بهره وری در زمینه ی خدمات ارائه شده توسط دانشگاه را کاهش دهد، همچنین بی توجهی به انگیزه تحصیلی به خصوص پایین

بودن سطح آن در یادگیرندگان و دانشجویان سالانه زیان‌های علمی، فرهنگی و اقتصادی زیادی را متوجه دولت و خانواده‌ها می‌کند و نظام آموزشی را با افت تحصیلی مواجه می‌سازد (مولوی و دیگران، ۱۳۸۶). بنابراین می‌طلبد که توجه جدی‌تری به این مسأله بشود. با بررسی انگیزه‌تحصیلی از بسیاری از زیان‌ها می‌توان جلوگیری کرد و می‌توان زمینه را برای علاقه مندی دانشجویان به انجام تکالیف، کوشش، رقابت‌جویی، قدرت اجتماعی و علاقه‌ی اجتماعی فراهم کرد.

اطلاعات دقیقی در ارتباط با انگیزه‌تحصیلی دانشجویان وجود ندارد اما با این حال نتایج برخی تحقیقات در این زمینه می‌تواند هشداردهنده باشد. براساس یک تحقیق در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان ۴۶/۹ درصد از دانشجویان نمونه مورد مطالعه دارای انگیزه‌تحصیلی پایین‌تر از سطح متوسط بوده‌اند (روحی و دیگران، ۱۳۸۶). در تحقیق دیگر بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، که بر اساس آزمون انگیزه‌تحصیلی ۱۲۰ نفر دانشجویی با انگیزه و ۱۲۰ نفر دانشجویی بی‌انگیزه را طبقه‌بندی و پیش‌بینی کرده بودند نتایج بررسی نشان داد که درصد صحیح بودن طبقه‌بندی برای دانشجویان با انگیزه ۸۳/۷ و برای دانشجویان بی‌انگیزه ۸۳/۲ و در مجموع ۸۳/۵ بوده است (مولوی و دیگران، ۱۳۸۶).

انگیزه‌تحصیلی متأثر از عوامل مختلف است که در این میان عوامل اجتماعی در پایین یا بالارفتن آن نقش به‌سزایی دارند، چرا که به تعبیر پارسونز محیط اجتماعی (خانواده، گروه‌ها و ...) در کشش به سمت یک فعالیت نقش اصلی را ایفاء می‌کنند (ریتزر، ۱۳۸۴) و یا میلز و گرث انگیزه را با توجه به شخص و ساختار اجتماعی مدنظر قرار می‌دهند و به عوامل اجتماعی موثر بر انگیزه بیش از ارگانسیم و ساختار روانی اهمیت می‌دهند، به طوری که ارگانسیم و ساختار روانی را متأثر از اجتماع می‌دانند (میلز و گرث، ۱۳۸۰). پس با توجه به موارد مطرح شده، مطالعه عوامل اجتماعی موثر بر انگیزه‌تحصیلی دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد.

متغیرهای مختلفی سطح پایین یا بالای انگیزه را نشان می دهد و در این میان معدل می تواند متغیر مناسبی باشد چنانچه براساس یک تحقیق که بین دانشجویان علوم پزشکی اصفهان در دو دوره علوم پایه (سال های اول تا سوم) و بالینی (سال های سوم تا هفتم) انجام شده بود متغیر معدل در تبیین انگیزه نقش مشخصی داشته است به طوری که بین کل انگیزش تحصیلی و معدل علوم پایه و معدل کل بالینی رابطه مستقیم و معنی دار وجود داشته است (یوسفی و دیگران، ۱۳۸۸). اگر معدل به عنوان یکی از نشانگرهای انگیزه ی تحصیلی به شمار آید می توان به این نکته پی برد که احتمالاً معدل پایین دانشجویان دانشگاه فردوسی با انگیزه تحصیلی آنها ارتباط دارد اگرچه ممکن است عوامل دیگری در این زمینه نقش داشته باشند. طی سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ به طور متوسط ۶/۵٪ درصد دانشجویان کاردانی و ۹٪ درصد دانشجویان کارشناسی دانشگاه دارای معدل زیر ۱۲ بوده اند و همچنین در مقاطع کارشناسی ارشد، دکتری و دکتری حرفه ای به ترتیب ۲۲٪، ۸٪ و ۱٪ از دانشجویان دارای معدل زیر ۱۴ بوده اند (مرکز آمار دانشگاه فردوسی، ۱۳۸۸). بنابراین برخلاف انتظار درصد زیادی است که بخشی از آن را می توان به انگیزه پایین دانشجویان نسبت داد.

انگیزه تحصیلی پایین پیامدهایی چون ترک تحصیل، افت تحصیلی، پیشرفت تحصیلی پایین، مشروطیهای پیاپی، هدر رفتن هزینه ها، کاهش بالقوه کیفیت زندگی فرد، یادگیری پایین، را به دنبال دارد (قاجارگر، ۱۳۷۳؛ تایلر^۱، ۱۹۹۷). و همانطور که آمارها نشان می دهد تعداد دانشجویان بی انگیزه در میان دانشجویان قابل ملاحظه می باشد و از طرف دیگر از میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی اطلاعاتی در دست نیست، بنابراین لزوم انجام پژوهش حاضر احساس می شود.

با توجه به موارد مطرح شده مطالعه حاضر درصدد پاسخگویی به سوالات زیر است:

^۱ - Taylor, Beverley . Ghent

۱- انگیزه تحصیلی در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی در سال ۹۰-۱۳۸۹ چقدر است؟

۲- عوامل موثر بر انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۹۰-۱۳۸۹ کدامند؟

۱-۲- ضرورت و اهمیت تحقیق

انگیزه تحصیلی و به خصوص پایین بودن آن در بین دانشجویان مقدم بر بسیاری از مسائلی است که دانشگاه با آنها روبرو است. از طرف دیگر در سالهای اخیر، بسیاری از مطالعات نشان داده است که انگیزه نقش مهمی در یادگیری و فراگیری مهارتهای آموزشی ایفا می کند (تویساز^۱ و دیگران، ۲۰۱۰). با توجه به اینکه یکی از اهداف مهم دانشگاه توجه به پیشرفت تحصیلی و تربیت دانشجویان است و به دلیل اینکه انگیزه نقش عمده ای در فعالیت یا عدم فعالیت دانشجویان ایفا می کند لذا پرداختن به این موضوع از جهات مختلف حائز اهمیت است: اول اینکه انگیزه تحصیلی بسیاری از فعالیتهای دانشجو را تحت تاثیر خود قرار می دهد و هیچ مساله ای در ارتباط با دانشجویان به خصوص در امر تحصیل فارغ از انگیزه تحصیلی دانشجویان نیست. همچنین در صورتی که انگیزه دانشجویان با مشکل مواجه شود و دانشجو برای فعالیت هایش برنامه ای نداشته و یا در صورت وجود برنامه از چنان انسجامی برخوردار نباشد به جای پرداختن به امور مربوط به تحصیل و پیشرفت تحصیلی دچار نوعی سردرگمی شده، وقت و زمان را صرف فعالیتهای غیر مرتبط با درس می کند و سوم اینکه در صورت تداوم آن فرد دچار افت تحصیلی یا ترک تحصیل شده و یا زمینه برای بروز انحرافات اجتماعی دیگر برای دانشجو فراهم می شود.

پس انگیزه تحصیلی خود می تواند علت مسائل دیگر باشد. چنانکه مطالعه ای در آمریکا شایع ترین علت خودکشی دانشجویان را نارسایی و اختلال تحصیلی یا شغلی عنوان کرده است (عدالت خواه و دیگران، ۱۳۸۴: ۱۹۳). در صورت پایین بودن انگیزه نه تنها خود فرد دچار این مساله می شود بلکه افرادی که با او در ارتباط هستند را

^۱. Tuysuz

هم تحت تاثیر قرار می‌دهد، در واقع به عنوان گروه همسالان باعث تاثیرگذاری بر دیگران می‌شود (گاردنر^۱، ۲۰۰۴) و چه بسا این روند بین چند نسل رواج پیدا کند. اگر بررسی این مسأله به زمانهای دیگر موکول شود و یا در شرایط فعلی به آن توجه نشود ممکن است در سال‌های آینده افراد بیشتری با این مسأله مواجه شده باشند و جبران آن هزینه‌های زیادی را به دنبال داشته باشد.

انتظار بر این است که دانشجویی که به دانشگاه راه می‌یابد و یا اینکه در دانشگاه در حال تحصیل است به فعالیت‌های علمی پرداخته به طوری که پس از فارغ‌التحصیل شدن به فرد وارسته و شایسته از نظر علمی نایل آید و به عنوان نیروی انسانی موجود جامعه سهمی در پیشرفت و توسعه جامعه داشته باشد، از این رو، برای تحقق این امر هزینه‌های مادی و معنوی فراوانی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دولت با پرداخت هزینه‌های سالیانه به دانشگاه‌ها بار مالی سنگینی را به دوش می‌کشد. و بخش عمده‌ای از این هزینه‌ها با دانشجویان معنی پیدا می‌کند. دانشگاه فردوسی مشهد نیز به عنوان یکی از دانشگاه‌ها بخشی از هزینه‌های هر ساله را به خود اختصاص می‌دهد. تعداد دانشجویان در حال تحصیل دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۱۳۸۹ در چهار مقطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده‌های مختلف بر اساس آمار رسمی دانشگاه ۱۹۶۵۲ نفر بوده است. این تعداد به دو دسته‌ی روزانه (۱۳۴۲۴ نفر) و شبانه (۶۲۲۸ نفر) تقسیم می‌شوند (مرکز آمار دانشگاه فردوسی، ۱۳۸۹) که دانشجویان شبانه هزینه‌هایی را تحت عنوان شهریه‌ی ثابت و متغیر به دانشگاه پرداخت می‌کنند البته این هزینه‌ها کمتر از آن است که تمام هزینه‌های یک دانشجو را تحت پوشش قرار دهد بنابراین بخش قابل توجه این هزینه توسط دانشگاه پرداخت می‌شود. هر دانشجوی شبانه مقطع لیسانس دانشگاه فردوسی به

^۱. Gardner, Lisa

طور متوسط در هر ترم ۳/۵۰۰/۰۰۰ ریال به عنوان شهریه به دانشگاه پرداخت می کند (دفترچه راهنمای انتخاب رشته، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰)

همچنین شهریه های دانشجویان شبانه کارشناسی ارشد به طور متوسط طی دو سال تحصیل بر اساس شهریه های دانشگاه فردوسی مشهد در گروه آموزشی علوم انسانی، فنی مهندسی و هنر، علوم پایه و کشاورزی به ترتیب ۴۸/۰۰۰/۰۰۰، ۵۸۰۰۰۰۰ و ۵۶۰۰۰۰۰۰ ریال بوده است که اگر افزایش سنوات دانشجویان در نظر گرفته شود به رقم های فوق افزوده می شود (دفترچه راهنمای انتخاب رشته، ۱۳۸۷:۷۰؛ ۱۳۸۸:۱۰؛ ۱۳۸۹:۱۷)، و در سطح دکتری هم دانشجویان شبانه هزینه هایی را پرداخت می کنند. اگر معادل این هزینه ها برای دانشجویان روزانه در نظر گرفته شود این نتیجه حاصل می شود که هزینه های آموزشی زیادی برای یک دانشجو صرف می شود که البته هزینه های رفاهی، فرهنگی و خانوادگی و ... را هم می توان به رقم فوق افزود که در این صورت اهمیت بیشتر این مسأله به خوبی روشن می شود. بنابراین اگر دانشجویان از انگیزه تحصیلی لازم برای بالفعل رساندن اهداف آموزشی، تربیتی و فرهنگی برخوردار نباشند در طی سالهای مختلف به خصوص با افزایش تعداد دانشجویان بخش زیادی از این هزینه ها به هدر می رود، و این ضرر و زیان به شدت متوجه دانشگاه، دولت و جامعه و در مرحله ی بعد خانواده ها و فرد خواهد بود.

لازمه ی جلوگیری از هدررفت هزینه ها اعم از مادی و معنوی انجام یک تحقیق جامع است. از طرف دیگر بیشتر تحقیقات انجام شده با رویکردهای روان شناختی و آموزشی و کمتر یا بدون توجه به رویکردهای جامعه شناختی تدوین و گردآوری شده اند (سرآبادی تفرشی، ۱۳۸۴؛ رشیدیگی، ۱۳۸۱؛ جزء قنبری، ۱۳۸۰؛ ام البنین، ۱۳۸۲؛ روحی و دیگران، ۱۳۸۶؛ رستمی و دیگران، ۱۳۸۶؛ یوسفی و دیگران، ۱۳۸۸ و ...)، بنابراین انجام یک تحقیق منسجم که بیشتر عوامل جامعه شناختی و کمتر روان شناختی و آموزشی موثر بر انگیزه تحصیلی را مدنظر داشته باشد امری ضروری به نظر می رسد.

۱-۳- اهداف تحقیق

۱- سنجش میزان انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به تفکیک گروههای مختلف، مانند رشته تحصیلی، جنسیت و غیره.

۲- تحلیل عوامل جامعه شناختی موثر بر انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد

۳- ارائه راهکار برای افزایش انگیزه تحصیلی

۱-۴- تعریف مفاهیم

۱-۴-۱- انگیزه^۱ یا انگیزش^۲:

انگیزه و انگیزش در بیشتر موارد یکسان معنی شده است ولی گاهی به تعاریف متفاوتی پرداخته شده، که وقتی به معنای آن دقت می شود اختلاف چندانی با انگیزه نمی توان پیدا کرد با توجه به این موضوع تعاریف انگیزه و انگیزش یکسان در نظر گرفته شده است.

بر اساس برخی تعاریف، رفتار تابعی است از انگیزش یعنی نیروهای فعال بیرون و درون ارگانسیم که برای هدایت و به راه انداختن رفتار به کار می روند (پتری^۳، ۱۹۹۱). با توجه به مطلب فوق شدت و ضعف رفتار نتیجه‌ی انگیزشهای با سطوح بالا و پایین است، یعنی رفتارهایی که از شدت و علاقه‌ی بیشتری برخوردارند نتیجه‌ی سطوح بالای انگیزش هستند و برعکس علاقه‌ی پایین سطح پایین انگیزه را به دنبال دارد. از طرف دیگر انگیزش جهت رفتار را نیز نشان می دهد به عنوان مثال زمانی که فرد گرسنه است و رفتارش را به راههایی برای پیدا کردن غذا هدایت می کند انگیزه اتفاق افتاده است. بنابراین مطالعه رفتار به مفهوم انگیزش نیاز دارد (همان).

^۱. Motive

^۲. Motivation

^۳. Petri, H. L

انگیزه شرایط زیر را در برمی گیرد: ۱- حالتی در درون فرد که به او انرژی می دهد و او را به سوی یک هدف خاص رهبری می کند. ۲- دلیلی که یک فرد برای توجیه رفتارش ذکر می کند. ۳- یک علت ناخودآگاه رفتار (شعاری نژاد، ۱۳۶۴: ۲۶۱). « انگیزه به طور کلی، عبارت است از دلیل انجام کار یا چیزی توسط یک نفر» (برهو^۱، ۲۰۰۸: ۷).

انگیزه یا انگیزه‌ها دلیل یا دلایل رفتار و کنش هستند که افراد را به سمت و سوی خاصی هدایت می کنند، این دلایل ممکن است درونی یا بیرونی باشد که باعث برانگیختگی رفتار شود و از طرف دیگر در انگیزه‌ها، شناخت‌ها، احساسات، روابط اجتماعی و رفتار نقش دارند (کرچ^۲، کراچ فیلد^۳ و ال بلاکی^۴، ۱۳۴۸).

مفهوم انگیزش برای درک دو جنبه از رفتار یعنی جهت - این حقیقت که عملی خاص از میان اعمال ممکن فراوانی انتخاب می شود- و شدت - این حقیقت که اعمال افراد گاه کند، همراه با تنبلی، و از روی بی میلی است و گاه پرشور، مشتاقانه و کامل است- رفتار مدنظر قرار گرفت (کارور و شی یر، ۱۳۷۵).

موری نیاز را به عنوان فشار درونی جهت داری تعریف می کند که تعیین می کند افراد چگونه به دنبال اشیا هستند و یا چگونه به آنها پاسخ می دهند (همان، ۱۳۷۵: ۱۸۸). بنابراین نیازها بیان کننده انگیزه ها هستند.

دو بخش از انگیزه که در بررسی انگیزه تحصیلی دانشجویان از اهمیت زیادی برخوردارند عبارتند از:

۱- انگیزش درونی^۵

^۱. Berho, B. B

^۲. Krech, D.

^۳. Krutchfield, R. S.

^۴. Ballachey, E. L.

^۵ - Intrinsic Motivation

در انگیزش درونی کار به خاطر خود کار و اهمیت آن انجام می‌شود بدون اینکه به پاداشهای آن توجه شود و در واقع کار به دلایل و امیال شخصی و باطنی برای کشف و تسلط بر جهان های درونی و بیرونی انجام می‌شود.

انگیزش بیرونی^۱

این نوع انگیزه ها برای رسیدن به پاداشها و دریافت های بیرونی انجام می‌شود (برهو، ۲۰۰۸؛ بُرساتو^۲، ۲۰۰۱).

در تحلیل ماهر از انگیزه پیشرفت، خود پنداره به عنوان یکی از ابعاد انگیزه محسوب می‌شود، «خودپنداره» یک سازه عمومی از ادراکات گوناگون درباره خود، از جمله خودکارآمدی، به حساب می‌آید و در جریان مقایسه‌های درونی و بیرونی با سایر ویژگیهای خود و دیگران حاصل می‌شود (لطف آبادی، ۱۳۸۴).

موفقیت تحصیلی: در بیشتر تحقیقات موفقیت تحصیلی را بر اساس معدل می‌سنجند (هافمن، ۱۹۹۹)

۱-۴-۲- انگیزه تحصیلی

انگیزه از عوامل تعیین کننده رفتارهای مرتبط با درس و تحصیل در میان دانش آموزان و دانشجویان است. و انگیزه تحصیلی یک مولفه از سازه کلی انگیزه و یکی از مکانیسم‌هایی است که بر موفقیت دانش آموزان در مدارس و بر پیشرفت دانشجویان در دانشگاه تاثیر می‌گذارد (بنورا^۳، ۲۰۰۹).

انگیزه تحصیلی به عنوان یک مفهوم بسیار مهم میل و علاقه به شرکت در فعالیت‌های وابسته به یادگیری دانشجویان را نشان می‌دهد و سه مقیاس در این جا اهمیت دارد و آنها عبارتند از: انگیزه دانشجویان به پیشرفت، میزان علاقه و مقبولیت عمومی فرهنگ و شرایط حاکم در دانشگاه (هراندز^۴، ۲۰۰۴). انگیزه تحصیلی به عنوان میل درونی به موفقیت در اهداف تحصیلی به همراه خودکارآمدی تعریف می‌شود (سرچ^۱، ۱۹۹۶).

^۱ - Extrinsic Motivation

^۲ . Borsato, Graciela Nora

^۳ - Bonura, Celeste

^۴ . Hernandez